

SALKIM SÖĞÜTLERİN GÖLGESİNDE ROMANININ SOSYOLOJİK AÇIDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Hatem TÜRK*

Özet

Toplumları derinden etkileyen tarihî olaylar, tarih kitaplarında ve belgelerde çoğunlukla sayısal değerler, sebep ve sonuç ifadeleriyle yer alırken doğallıkla işin sosyolojik ve bireysel boyutu geri planda kalır. Roman gibi edebî eserler ise bu boşluğu doldurma işlevini görebilirler. Fırat Sunel'in *Salkım Söğütlerin Gölgesinde* adlı romanı, Ahıska'nın 1944 Kasım'ında Sovyetler Birliği'nin o zamanki lideri Stalin'in emriyle sürgüne gönderilmelerini anlatmaktadır. Dönemin olaylarının toplumsal ve bireysel yaşantıya etkisi, bu romanla ortaya konulmuştur. Roman, türün özelliklerinin bir gereği olarak kurgusal bir sistem içinde yer almaktaysa da tarihe mal olmuş olayların kronolojisi, bu olayı harekete geçiren aktörler ve mekânlar tarihî olanla paralellik gösterir. Bu çalışmada, roman sosyolojisine kısaca değinilmiş, *Salkım Söğütlerin Gölgesinde* romanının olay örgüsü, belli başlı kahramanları, anlatıcısı, zaman ve mekânı üzerinde durulduktan sonra "nesnel harita" başlığı altında tarihî süreç üzerinde durulup romanla tarihsel süreç arasındaki ilişki söz konusu edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Roman, sosyoloji, Ahıska Türkleri, sürgün.

EVALUATION OF THE NOVEL UNDER THE SHADOWS OF DROOPING WILLOWS IN TERMS OF SOCIOLOGY

Abstract

While historical events affecting societies deeply appear in history books and documents with mostly numerical values, naturally sociological and individual dimensions of the events play second fiddle. On the other hand, literal works such as novels can take on the task of filling this gap. Fırat Sunel's novel *Under the Shadows of Drooping Willows (Salkım Söğütlerin Gölgesinde)* tells Meskhetians' exile in November, 1944 with the command of Stalin, Soviet Russia leader of the time. The affects of that period on social and individual lives are presented with that novel. Though the novel rank in a fictional system by force of the genre, the chronology of the historical events, the actors actuating these events and the places show parallelism with historical facts. In that study, novel sociology is mentioned; plot, main characters, narrator, period and place of the novel *Under the Shadows of Drooping Willows* are discussed and then under the title of "objective map", the historical process is emphasised and the relationship between novel and the historical process is studied.

Keywords; Novel, Sociology, Meskhetian Turks, exile.

* Yrd. Doç. Dr., Giresun Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, hatemturk@hotmail.com

Ø. Giriş:

Roman Sosyolojisi

Tarihe mal olmuş olayların değişik yönleriyle yeni nesillere aktarılmasında romanın işlevi, üzerinde durulması gereken bir konudur. Bu anlamda yapılacak roman sosyolojisi çalışmaları geçmişin daha iyi anlaşılmasına hizmet edeceği gibi gelecek inşasına da yardımcı olacaktır. Fırat Sunel'in 1944'teki Ahıskalıların vatanlarından sürülmesini konu alan *Salkım Söğütlerin Gölgesinde* adlı romanı, bu çalışmada sosyolojik açıdan değerlendirilecektir.

Romancı, söyleyecek bir şeyleri olduğuna inanan insandır (Plisnier, 2003, s. 59). Söylenecekler ise şüphesiz yaşam denilen tiyatronun insan önüne koyduğu tekstlerdir. Roman kahramanının gerçeklikle ilişkisi üzerine tartışmalar devam ededursun, rüyaların yaşantıdaki izdüşümleri ne kadar gerçekse, insan muhayyilesinde cereyan eden öykülerin insan ve toplum yaşantısı üzerindeki etkisi de o derece vardır. Kahraman 'gerçek insan' değildir. Fakat başka bir konumda bir Jülien Sorel, bir Anna Karanina, bir İvan Karamazof, yahut bir Eugene de Rastignac bir istatistik tablosundaki bilgiden daha gerçek olabilir (Merrill, 2004, s. 45). Ya da edebî eser, içinden çıkılmaz bir hâl alan yaşamı açıklamak için yaşamın içinden örneklerle bir tablo ortaya koyar. Romanın görünürde sergilediği son derece karmaşık yapı, aslında, insanların her gün içinde yaşadıkları, yozlaşmış bir şekilde, en nitelikliyi, değişim değeri en yüksek olanı bulmak zorunda oldukları yapıdır ve böyle bir toplumda, bütün çabaları direkt olarak kullanım değerine yönelmek olan bireyler doğal olarak yozlaşmış, bir başka deyişle problematik bireyler olarak görülürler (Goldmann, 2005, s. 27).

Tarih çalışmalarının belgeyi öne sürerek geçmişi açıklama yönteminin içinde tarihi yapan en önemli unsur olan "insan" ve çoğulunun oluşturduğu toplumun duygularını bulmak zordur. O zaman gerçekliği göz ardı etmeden aranacak bir sonuçta edebî esere yönelmek bir ihtiyaç durumundadır. Roman sosyolojisi diyerek yapılacak bir incelemede tarihin daha açık olarak ortaya konması sağlanabilir.

Bu durumda ortaya roman sosyolojisi sorunu çıkmaktadır: Roman sosyolojisi sorunu edebiyat sosyologlarını hep düşündürmüştür; fakat bu güne kadar, bana göre, bu sorunu aydınlatma adına yeterli bir adım atılmamıştır. Oysa temelde roman, tarihi boyunca, bir biyografi ve toplumun yaşadığı tüm olayların kaydedildiği bir günlük olduğuna göre; böyle bir günlüğün, az ya da çok dönemin toplumunu yansıttığını görebilmek için bir sosyolog olmaya gerek yoktur (Goldmann, 2005, s. 24).

Zaman geçtikçe insanlık yeni haritalar hatta bayraklarla tanışmaktadır. Farklı oluşumların başlangıcından beri geliştirdikleri evrimleri anlamak, yine insanı en iyi anlatan sanat eseri olan romanı anlamakla daha kolay olacaktır. Siyaset adamlarının kurgulayıp askerlerin uygulamaya koyduğu planlar sonrasında yıllarca hatta asırlarca bir arada yaşayan toplumlar, bir anda ayrışarak düşman hâline gelebilmektedir. Bunun bir örneği de Ahıskalıların 1944'te ana vatanlarından sürülerek dünyanın değişik bölgelerinde yüz yıla yakın bir süredir ülkesiz bırakılmasıdır. Günümüzde dünyanın çözümsüz problemlerinden birini oluşturan bu konunun daha iyi anlaşılması için tarihe yardımcı disiplinlerin işletilmesi anlamında romanlar önemli veriler sunacaktır. Toplumsal yaşamın kodlarını ve bundan hareketle de geleceği oluşturan yeni oluşumları çözümlenmenin en kolay yollarından biri de bu durumda roman değerlendirmeleri yapmaktır. Fırat Sunel'in *Salkım Söğütlerin Gölgesinde* adlı romanı bu açıdan önemli verileri barındırmaktadır.

1. *Salkım Söğütlerin Gölgesinde* Romanının Olay Örgüsü:

Romanda olaylar, küçük kahraman Ömer'in köy öğretmeni Lenin Nişanı sahibi Vitali Efendi'ye annesinin gönderdiği ekmeği vermesiyle başlar. Ömer, babasıyla birlikte Ahıska şehrine büyük kardeşi Cemil'i almaya gider. Cemil, devlet tarafından demiryolu yapımında çalışması için alıkonup, sonra da evine gönderilir. Bundan kısa bir süre sonra ise İkinci Dünya Savaşı'nda Almanlara karşı savaşması için askere alınır. İki yıl önce büyük oğlunu askere gönderen Selvi Hanım ve Ahmet Ağa, her an çocuklarının ölüm haberini almayı korkarak beklerler. Savaş, gün geçtikçe şiddetini arttırmaktadır. Devlet, halkın elinden nesi varsa savaşta kullanmak için almıştır.

Köyü ve köylüleri seven Öğretmen Vitali'nin, Ahıska'ya indiğinde İçişleri Halk Komiserliği (NKVD)'nin bürosuna gitmesi ve köyle ilgili jurnal vermesi gerekmektedir. O, bunu istemese de buradaki memurlar, onu köylülerin bir açığını bulması için zorlamaktadır. Çünkü yaptığı görev bunu gerektirmektedir. NKVD'deki insanlar önceden toplum içinde saygın kişilikler değilken Stalin'in baskı devrinde yükselmiş ve etkili konumlara gelmişlerdir. İgor ve Zaza da bunlardandır. Zaza, “gençliğinde köylerden Ahıska'ya süt taşırdı. Yolda sallantıdan süt güğümlerinin üzerinde oluşan tereyağını gizlice sıyırıp, pazarda satardı. Kimsenin adam yerine koymadığı, doğru dürüst arkadaşı olmayan bu adam, daha sonra hasbelkader, NKVD'ye girince ezen rolünü pek çabuk benimsemişti” (Sunel, 2012, s. 70-71).

Cemil, sevgilisi Nino'ya aşkını itiraf etmeyi çok istese de askere gideceği gün onu pazarda bulamaz. Oysa Nino da onu çok sevmektedir. Böylece sevgililer aşklarını itiraf bile edemeden bir daha kavuşmamak üzere ayrılırlar.

Ahmet Ağa her ne kadar Vitali Efendi'ye ısınmış olsa da dönemin güvensizliğinden ve yakınları, komşuları ve tanıdıklarının bir gün ansızın alınıp sebepsizce sürgüne gönderilmeleri ve bunun sorumlularının öncelikle köylerindeki devletin öğretmenleri olmasından dolayı ona da çok güvenememektedir. “Vitali'ye güvenir, onu severdi. Ama o bir öğretmendi. Köye sonradan gelmiş, buralara ait olmayan bir yabancıydı. Güvenmek de bir yere kadardı. Yanlış bir şey söylerse, bunun Beria¹'nın kulağına kadar gitmeyeceğinden emin olabilir miydi?” (Sunel, 2012, s. 101).

Vitali, NKVD'de jurnal vermediği için küçümsendikten sonra Ahmet Ağa'ya bir gece şarap içerek uzun uzun dert yanar. Bu arada onun ve Sovyet Devriminin geçmişi ile ilgili bilgiler ortaya çıkar: Vitali, Petrograt'ta olaylardan habersiz gezinirken Nevsky Bulvarı'ndaki Kadınlar Günü nedeniyle yapılan yoksulluk yürüyüşü arasında kalır. Ortalık bir anda kan gölüne dönmüştür:

“Kalabalık bulvar boyunca kanalları, köprüleri geçip Neva Nehri istikametine doğru ilerliyordu. Görkemli Kazan Katedrali'nin önünden geçerken, pek çoğu yüzlerini katedrale dönüp haç çıkarttı. ‘Bize ekmek verin!’ seslerine ‘Barış istiyoruz!’ sloganları karıştığında kalabalığın Çar Nikolay'ın kışlık sarayına ulaşmasına çok az zaman kalmıştı. Cepheye savaştıkları Almanların soyundan olan Çarıçe Aleksandra'dan nefret etseler de Romanov Hanedanı'nın asil torunu Çar Nikolay onlar için hâlâ ‘Baba Çar’dı. Çar’ın sarayda olmadığını herkes biliyordu. O sırada Mogilev’deydi” (Sunel, 2012, s. 111).

Vitali bu karışıklığın arasında devrimci olup çıkmıştır. Bu arada kalabalığın arasında gördüğü güzel bir kıza âşık olur. General Yudenic'in ordularının püskürtülmesi, Lenin'in Finlandiya'dan Petrograd'a gelmesi de anlatılır. Bu bilgiler arasında Ahmet Ağa sözü sık sık II. Dünya Savaşı'na ve çocuklarına getirir. Sözü arasında “Troçki sonra neden sürüldü Vitali Efendi?” (Sunel, 2012, s. 105) ve “Türkiye harbe girseydi, harp şimdiye biter miydi?” (Sunel,

¹ Romanda sadece adı geçen İçişleri Sekreteri Beria hakkında yazar anlatıcı şunları söyler: “Bu evi lanetleyen ise, uzun yıllar önce orayı terk edip Moskova'ya giden İçişleri Sekreteri Beria'nın yaşayan hayaletiydi. Gulag kamplarında son nefeslerini veren, işkenceyle ölen on binlerce insanın sessiz çığlıkları evin kalın duvarlarından taşardı. Bir gecede ana yurtlarından koparılan yüz bin Ahıska Türkünün feryatları da artık Lavrenti Beria'nın ıssız evini lanetleyen ölümün sesine karışıyordu” (Sunel, 2012, s. 362).

2012, s. 106) sorularını sorması üzerine Vitali, kendisini azarlar. Ahmet Ağa da jurnallenmekten korkup bunları sorduğuna çok pişman olur.

Şota'nın uzun zaman önce askere gidip bir daha dönmeyen kardeşi Otar, bir gün ansızın köye döner. Herkes çok mutlu olur. Otar da buraları çok özlemiştir. Stalin, insanların bazılarını Sibiryaya sürgüne göndermiş, tarlalara, bahçelere, evlere el koymuş, ibadet yerlerini bile harap etmiştir. Otar, bu duruma çok üzülür ve şunları söyler: “Burasını da kolhozun ambarı yapmışlar. Cami bırakmamış namussuzlar!” (Sunel, 2012, s. 166). “Camileri kilitlemiş şeytan, pencerelerini tahtayla mıhlayıp, kapılarına zincir vurmuş. Mezbelelik olmuş hepsi” (Sunel, 2012, s. 191). İnsanların yanında Stalin'e şeytan, demekten çekinmeyen Otar, yapılanları kısaca özetlemiştir: “Sahipleri hep Gulag'a sürülmüş, Sibiryaya vatanları olmuş. Soylarını kurutmuşlar. Şeytan her yerden geçmiş, burayı da ihmal etmemiş. Şeytan'ın büyüğü Uşba'da değil, Moskova'da Şota. En büyük iblis Stalin ile onun kuduz köpeği Beria” (Sunel, 2012, s. 191). Otar bu şekilde içinde yılların biriktirdiği kin duygusunu açıkça ifade etse de sonrasında çok korkmaya başlar. Kardeşinin onuruna verdiği Vitali'nin de bulunduğu bir ziyafette sarhoş olunca benzer duyguları yine ifade eder. Vitali Efendi de onu konuşturmak için: “Biz şeytani 1918'de öldürdük” deyince Otar, “Şeytan ölmez Vitali Efendi, sadece kılık değiştirir” demiştir (Sunel, 2012, s. 183).

Otar, Tiflis'teki annesini görmeye gider. Bu yolculukta bölge insanının kendisine anlattıklarına çok üzülür:

Sizin paskalya bayramınızdan hemen önceydi. Bütün erik ağaçları bembeyaz çiçek açmıştı. Yatsı namazı vakti camiye kurşunladılar, hepimizi yakmak istediler. Sabah oldu mu hep havadis gelirdi. Dün gece de falanca köye saldırıp, filancanın evini yakmışlar, diye. Yukarı Suhlis'te Müslümanların evlerini kundakladılar. Arcul köyünü, Anda köyünü yaktılar. Abköyü tutuşurken, gökyüzünün alevlerinden nasıl kızıla boyandığını Ahıska'dan bile görmüşler. Ahılkelek tarafında insanlara kıymışlar. Kaç aile dayanamadı korkusundan da Türkiye'ye kaçtı o zaman. [...] Kaçanlardan da vurulup çok ölenler oldu. Posof Çayı'ndan Ahıska'ya doğru yüzerek cesetleri geldi. [...] Yüz yıl önce Çar'ın askerleri Abazya'ya girip herkesi kılıçtan geçirince, Abazalar, gemilere binip Sohunkale'yi terk etmişler, yolda ölümlerini hep Karadeniz'e atmışlar. O yüzden Abazalar denize küsmüşler, balık yememişler bir daha. Biz de öyle olduk. Derelerden, çaylardan ölümleri çıkarınca, sanki suçlusu onlarmış gibi biz de akarsulara küstük. Dereden balık yiyemedik bir daha (Sunel, 2012, s. 230).

Otar, günlerini dolaşarak ve insanlardan Stalin'in yaptığı mezalimi dinleyerek geçirir. Bir süre sonra ise Zaza, Hevot köyüne gelerek Otar'ı ciple alıp götürür. Kardeşi Şota'nın yalvarmaları ve Vitali Efendi'ye sorması bir fayda vermez. Oysa Otar'ı, Vitali, "O bir rejim düşmanıydı. Tırnaklarıyla kazarak toprağa ektikleri çiçekleri sökmek isteyen bir haindi. [...] Stalin'e dil uzatmıştı çünkü Otar..." (Sunel, 2012, s. 322) düşüncesiyle NKVD'ye jurnallemiştir.

Sonbahar gelmiş, 7 Kasım bayramında köy çocukları en güzel kıyafetlerini giyerek Ahıska'ya inmişlerdir. "Yaşasın Stalin!, yaşasın ulu önderimiz!" (Sunel, 2012, s. 282) sloganlarıyla bayram kutlamaları heyecan içinde yapılmıştır. Bir hafta sonra bir sabah, çevredeki bütün Türkler, sabahın erken saatlerinde kapıların şiddetle vurulmasıyla uyanırlar. Askerler, herkesin dışarıda toplanmasını emreder. "O sabah, Orsep ve Hevot gibi iki yüzden fazla köyde insanlar kapıları yumruklanarak uyandırılır" (Sunel, 2012, s. 300). Askerler, meydanlarda toplanan insanlara her evden üç kişinin sırasıyla evlerine giderek, üç günlük eşya almaları gerektiğini, sürgüne gideceklerini söylerler. Açıklama yapmayan askerler, suçlarının gerekçesi olarak sadece "halk düşmanı" ifadesini kullanırlar.

Durumu gören Vitali de şaşırır ama elinden bir şey gelmez. O, hem Otar'ı jurnallemesinden hem de bu güne dek devrimin romantizmini taşımasından utanarak "Ben, bunun için savaşmadım, bunun için öldürmedim" (Sunel, 2012, s. 324) diyerek vicdan azabı duyup köyü terk eder. Bu esnada hırsızlar ve yağmacılar, askerlerin de yağmaladıkları, boşalan köye gelmektedirler:

"Ahıska'da demiryolunun kenarında on binlerce insan bir arada" (Sunel, 2012, s. 328) kendilerini kaderlerine götürecek hayvan taşıma vagonlarına çok beklemeden binerler. Kalabalığın yeterince toplanmasıyla birlikte yolculuk başlar: "O gün demiryolunda yüz binden fazla insan yurtlarından koparılırken, bu insanların oğulları, kardeşleri, babaları, nişanlıları ve kocaları yurtları için savaşıyor ve can veriyordu..." (Sunel, 2012, s. 331). Yolculuktan önce yapılan son anons da ölüm çığırkanlığı yapıyordu: "Aklınızdan çıkarmayın. Gönderileceğiniz yere kadar trenden inmek yok. Kaçmaya kalkışanlar vurulup öldürüleceklerdir!" (Sunel, 2012, s. 333). Yol güzergâhında "Yoldaş Stalin'in memleketi", Gori, Tiflis, Bakü (Sunel, 2012, s. 345-346-350) de vardır.

Yolculuk son derece ağır şartlar altında geçmiştir. Sürekli hareket eden trende hastalar, hamileler, doğum yapanlar, çocuklar, tuvalet ihtiyacı olanlar, hatta ölenler hiç düşünülmemiş

sadece uzak aralarla vagonlar durup kısa sürede su içmeleri istenmiştir. Bakü'deki soydaşlar, "İç balam, men yena sene su gaticam" (Sunel, 2012, s. 353) diyerek bu insanlık dramı karşısında bir yudum su vermenin huzurunu duymuşlardır. "Tren Bakü'den uzaklaştıkça içeri sızan hava soğumaya başladı. Dağıstan'ın ulu karlı dağlarının Hazar'la buluştuğu yerleri, Derbent'i geride bıraktılar. Mahaçkale'den geçerken artık koku gibi soğuk da dayanılmaz bir hâl aldı" (Sunel, 2012, s. 355). "Tren Taşkent'i geride bırakırken Ömer on yaş büyümüş, olgunlaşmış gibiydi" (Sunel, 2012, s. 384).

Yolculuk boyunca hastalıktan, açlıktan ve başka nedenlerden dolayı pek çok insan ölmüştür. Ölenlerin sayısı ile ilgili yazar anlatıcı şu bilgiyi verir: "Trenden inenler battaniyelere ve kilimlere sararak gizledikleri ölülerini de indirdiler. Yolda can veren otuz bin insandan hiç olmazsa bazılarının mezarı olacaktır" (Sunel, 2012, s. 387). Yolculuk Fergana Vadisi'nde son bulur. Buradaki Özbekler de onları beklemektedir. Devletin kendilerine zorla emanet ettikleri adamlar hakkında onlara söylenenler ilgi çekicidir: "Tarlada çalışanlar, at arabalarındaki zayıf ve perişan yolcuların normal insanlara benzediklerini görünce şaşırıldılar. Yeni gelenlerin çok kötü ve vahşi oldukları, hatta insan eti yedikleri söylenmişti onlara [...] Bazıları onları evlerinde misafir edeceği için huzursuzdu. Ama gelenlerin kendileri gibi insanlar olduğunu görünce rahatladılar" (Sunel, 2012, s. 388).

Romanın ana bölümü, Ömer'in sürgünün ertesini günü yolda bir yerlerde bıraktıkları babasına mezar kazmasıyla biter. Bundan sonraki son bölümde ise roman kahramanı Ömer, yıllar sonra Orsep köyüne; burada kimseyi bulamayınca Nika'nın köyü Hevot'a gider. Nika'yı gördükten kısa bir süre sonra ise oradan ayrılır.

2. Salkım Söğütlerin Gölgesinde Romanının Şahıs Kadrosu:

2.1. Vitali Efendi:

Babası Ermeni, annesi Rus olan köy öğretmeni Vitali Efendi, aslen Ahıskalı'dır. Ancak hayatının önemli bir kısmını Moskova ve Petrograd'da geçirir. Rusça öğretmenidir. 1977'deki Bolşevik İhtilali içinde yer almış, ateşli konuşmalarla devrime destek olmuş, bunun sonucunda da Lenin Nişanı almış inanmış bir sosyalisttir. Son olarak da doğduğu yere öğretmen olarak atanmış o da Ahıska'da olsaydı kırsalda çalışmayı tercih etmiştir. Bu yüzden de Ahıska'ya bir saat uzaktaki dağların yamacında bulunan altmış beş – yetmiş hanelik Orsep'e tayini çıkmıştır. Burada dört sınıflık okulda çalışırken bazı günler de Rusça ve matematik öğretmenliği yapmak için karşı tepedeki Hevot köyüne gider. Bu köyü çok seven öğretmen Vitali, yaz

aylarında burada kalarak köylülere yardım eder. Kendisinden önceki öğretmenin aksine köylülerin güvenini kazanmış, onların gözünde “içiyle dışı bir” kişi olarak sevilmiştir. Burada köylülerle iyi anlaşmasına rağmen önceden askere gidip uzun süre dönmeyen bir komşunun kardeşinin Stalin’e şeytan demesinden sonra onu jurnallemiş ve sürülmesine neden olmuştur. Kısa süre sonra da bölgedeki Ahıskalılar sürgün edilince o da büyük bir pişmanlık içinde Tiflis’e gider.

2.2. Ahmet Ağa:

Ailesiyle birlikte Orsep’te yaşayan Ahmet Ağa, aileden zengin ve çevrede çok sayılan biridir. Varlıklı insanların Sibiryaya sürgün edilmesinden sonra o da şehre gidip babadan kalma tarlalarını devlete bağışlamak zorunda kalmış ve “ağalık”tan “efendi”liğe düşmüştür. Ama iki katlı büyük taş konağı onun zenginliğini göstermektedir. Ailesi, eşi Selvi Hanım, çocukları en küçük Ömer, askere yeni giden Cemil, iki yıldır askerde olan ve haber alamadıkları Mehmet, yeni evlendiği eşi askere giden Zehra ve iki yaşındaki oğlu İbrahim ve evin diğer kızı Zehra’dan oluşur. Evin direği olarak hayvan vagonlarında geçen sürgün anından ölümüne dek olabildiğince ailesini bir arada tutmaya çalışmıştır.

2.3. Ömer:

Ahmet Ağa’nın küçük oğlu Ömer, on iki yaşında olduğu hâlde iki yaş az gösteren çelimsiz zayıf, kepçe kulaklı, kara gözlü bir çocuktur. En yakın arkadaşı ve kan kardeşi Şota’nın oğlu Gürcü Nika’yla zamanlarını okula giderek ve köylerinin yanındaki Urael deresinin kenarında hayvan otlatarak geçirir. Ağabeyleri askerden dönmeyen Ömer, babasını da sürgün esnasında kaybedince annesinin tabirince “Ömer Ağa” olur. Nitekim 65 yıl sonra da olsa ölümü beklemek için köyüne geri döner.

2.4. Cemil:

Cemil, Ahmet Ağa’nın büyük oğlu Mehmet askere gittikten sonra evin büyük oğlu durumundadır. On yedi yaşında evin işlerine koşuşturan çalışkan bir gençtir. Romanın başında demiryolu yapımında zorunlu olarak çalışmaktadır. Kısa süre sonra evine gönderilip hemen de askere alınır. Küçüklüğünden beri pazarda birlikte satıcılık yaptıkları Nino’ya âşıktır. Amacı, askere gitmeden ona aşkını itiraf edip dönünce de evlenip yuva kurmaktır. Ancak her ikisi de mümkün olmamıştır.

2.5. Pazar yeri Esnafı

Ahıska'nın eskiden çok renkli olan pazarında savaştan beri birkaç kişi kalmıştır. Onlar da çoğunlukla kendi ürettikleri malları satmaktadırlar. Bunların da her birinin farklı bir öyküsü ve kişiliği vardır. Gürcü kadın, bıyıklı Ermeni kadın, Salkalı Eleni, şarap satıcısı Giorgi, erzakçı Moşe, Moşe'nin köylere satışı giden kardeşi İzak, Ermeni terzi ve pazarın genç ve güzel kızı Cemil'in çocukluk arkadaşı ve itiraf edemeseler de sevgilisi Nino. Farklı kişilik ve milliyet özelliği gösteren bu insanlar, Ahıskalılarının sürgününe çok üzölmüşlerdir.

2.6. Şota ve Ailesi

Komşu köy Hevot'ta oturan Şota ve ailesi Gürcü'dür. Ahmet ağaların en yakın aile dostudurlar. Küçük çocukları Nika da Ömer'in en yakın arkadaşısıdır. Her iki çocuk zamanlarının çoğunu birlikte geçirirler. Arada sırada kavga etseler de çok iyi anlaşırılar. Şota'nın diğer oğlu Mişa ise Ahmet Ağa'nın oğlu Mehmet'le askere gidip yaralı olarak yeni dönmüştür. Şota'nın eşi Lela Hanım da ailenin diğer üyeleri gibi komşularıyla barışık bir yaşam sürer. Önce Otar'ın sonra da Türk komşularının sürölmesi, onları da derinden yaralar.

2.7. Otar

Şota'nın kardeşi Ahmet Ağa'nın Türkiye'de kalan kardeşinin yaşıtı ve arkadaşı Otar, askere sırf düşmana siper olsun diye alınmış ancak o, askerde yoksulluktan ishal olup ölmek üzereyken iki arkadaşıyla kaçmış firar ederek arkadaşlarından biri olan Temur'un memleketi, insanların hakkında pek bir bilgisi olmadığı Uşba dağının arasındaki Svanetya'da yıllarca yaşamıştır. Burada Temur'un kız kardeşini sevse de içine kapanık bir yaşam süren Svan kabilesinden olmadığı için önce kızı ona vermezler. O da çareyi buraları terk etmekte bulmuşken tesadüfen ailenin bir kanlısını görür ve onu öldürerek aileden sayılır. Burada sevdiği kızla evlenip yuva kurar. Alman askerleri buraya geldiğinde ise Osetlerle düşmanı püskürtmüşler, bunun sonunda da karısıyla kendisine de madalya vermişlerdir. İki oğulları da askerde ölmüştür. Otar, karısı öldükten sonra da yaşı ilerleyince ölümü beklemek için memleketine geri dönmüştür. Geri döndüğünde eskiden tanıdığı pek çok kişiyi ve önceki yaşantıyı bulamaz. Bu arada Stalin'e hakaretler eder. Köy öğretmenininin jurnali sonucunda bir gün o da sürgüne yollanır.

3. *Salkım Söğütlerin Gölgesinde Romanında Anlatıcı:*

Romanın anlatıcısı, çoğunlukla geçmişi ve kahramanların iç dünyalarını bilen “*Yazar Anlatıcı*”dır. Anlatıcı, sıklıkla geriye dönüşler yaparak özetleme tekniğiyle kişileri ya da olayları açıklar:

Şubat 1917’de Petrograd’da halk sokaklara döküldüğünde, grevler başladığında Vitali henüz çok gençti, tecrübesizdi. Olayların içinde tesadüfen buldu kendini sonra kendini ideallerine kaptırdı. Polise, askere kafa tutup hayatını tehlikeye atarak karakolları, silah fabrikalarını basıp silah kaçırmışlardı. Kaçarken yakın arkadaşı Vladimir sırtından vurulup, soğuk kaldırımların üstüne yığılıp kalmıştı. Geri dönüp arkadaşının cesedini alıp götürmeyi denemiş ama yaylın ateşi yüzünden yapamamış, can yoldaşını itlere bırakmıştı... (Sunel, 2012, s. 73).

Anlatı, zaman zaman ise kahramanların ağzından sunulmaktadır. Bunlardan biri köy öğretmeni Vitali Aramyan’dır. Kendisini küçümseyen NKVD görevlisini anlatırken şunları söyler: “Ya sen Zaza Surabişvili, hayatın bu dağlarda eşkıyalık yaparak geçiyor. Kendinden başka herkese, her millete düşmansın masum insanların kanının akmasından sorumlusun. Sen ne yaptın devrim için? Sen ne yaptın ki gelip o çakal bakışlarıyla beni sorguluyorsun?” (Sunel, 2012, s. 73).

Birinci Dünya Savaşı’ndan Ahıskalıların sürülmesine dek geçen zamanın anlatıldığı romanda yazar anlatıcı, olaylar ve kişiler karşısında öznel tutum belirtmekten çekinmemiştir:

Evet Otar’ı jurnalleyen de oydu. İdeallerinin gözünü kör ettiği hayal dünyasındaki kutsal değerlerin ve halkın iradesinin düşmanı olarak görmüştü onu. Oysa haklıydı Otar. Kendisinin de bir piyonu olduğu, Stalin’in gölgesinde temelleri kan ve korkuyla atılmış rejim, insanların en kutsal değerlerini çiğnemekte beis görmemişti. Şubat 1917’de Nevsky Bulvarı’nda yürüyen yoksul kadınlar artık korkularından kendi yaptıkları tahta haçları boyunlarında taşıyamıyorlardı. Azizlerin kutsal ikonları, sarıp sarmalanıp sandıkların en diplerine saklanmıştı. Kiliselerin, camilerin kapılarına kilit vurulmuş, kolhoz depolarına, spor salonlarına, kimsenin gitmediği kültür evlerine ve viranelere çevrilmişti. Bunların hepsi normal gelmişti Vitali’ye hiçbirini sorgulamamıştı (Sunel, 2012,s. 323-324).

4. *Salkım Söğütlerin Gölgesinde Romanında Zaman:*

Romanın vak’a zamanı Sovyetlerin ‘Büyük Vatanperverlik Savaşı’ dedikleri İkinci Dünya Savaşı yıllarıdır. Romanda bu zaman, “Cepheye gönderildiği için patates de kıymete

binmişti. Eskisi gibi bol değildi” (Sunel, 2012, s. 10) denilerek savaş yoksulluğuna vurgu yapılmaktadır. Öte yandan Ahıska’daki Pazar yerinde bulunan hoparlörde Yuri Levitan’ın yer yer savaşın gidişatına dair verdiği haberler de romandaki vak’a zamanına dair önemli veriler olmaktadır: “Levitan, coşkulu bir sesle ‘şanlı Sovyet ordularının Varşova’ya gitmek üzere olduklarını, Güney Ukrayna’da Alman cephesinin yarıldığını, Kişinev’den sonra Köstence’nin de Sovyet birliklerinin eline geçtiğini, Balkanlarda Tuna nehrine kadar geldiklerini, Bükreş’e doğru ilerlediklerini müjdelerken kalabalık adeta nefesini tutmuştu” (Sunel, 2012, s. 34).

Romandaki vak’a zamanı, Ahıskalıların sürgüne gönderildikleri yıldır. Romanın başlangıcında bu zaman “Okullar tatile gireli iki aydan fazla olmuştu. Köylülerin ‘çürük ay’ dedikleri Ağustosta bile sabah ayazı insanın içini titretiyordu” (Sunel, 2012, s. 10) ifadeleriyle verilir. Bu durumda Ağustos [1944]’te başlayan romanın önemli bir bölümü sürgün sürecidir ki bu da romanda “pırıl pırıl güneşli bir Kasım ayıydı. Ayın on beşiydi ama henüz kar yağmamıştı” (Sunel, 2012, s. 330) ifadeleriyle yer alır. Sürgünün süresi ise romanda “kırk gün” (Sunel, 2012, s. 389) olarak ifade edilir. Romanın bu süreci, sürgünün bitiminden sonraki günle sonuçlanır. Romanın son bölümünde ise uzun bir zaman atlayışı söz konusudur. Burada roman kahramanı Ömer, uzun yıllar sonra Orsep köyüne; burada kimseyi bulamayınca Nika’nın köyü Hevot’a gider. “Ona altmış beş yıldır duymadığı Türkçeyle sordu” (Sunel, 2012, s. 397) Nika’yı gördükten kısa bir süre sonra ise oradan ayrılır.

Romanın zaman çizelgesini temelde üç bölümde incelemek mümkündür: Birinci Bölüm: Sürgüne kadar olan süreç: dört ay. İkinci Bölüm: Sürgün: 40+1 gün. Sonuç: Ömer’in köyüne dönüşü: 65 yıl sonra bir gün.

Romandaki olaylar, geriye dönüşlerle Çarlık Rusya’sı zamanına kadar uzanır. Birinci Dünya Savaşı yılları, hatırlamalarla anlatılır: “Çarlık sonunu getiremeyeceği bir savaşın içine girmişti. Taşrada, köylerde kazma kürek tutması gereken ellere silah tutuşturulmuş, insanlar başkalarının savaşı için cepheye gönderilmişlerdi. Petrograd gibi büyük şehirlerin kışlaları cepheye sürülmek için bekleyen üniformalı köylülerle doluydu” (Sunel, 2012, s. 108).

Romanda zaman, bazen kahramanların geriye dönüşlerle yaptığı anlatımlarla ilerler. Otar, geçmişini anlatırken sözü Birinci Dünya Savaşı ve Kafkas Cephesi’ne getirir: “Sen ne bilirsin Kafkas cephesini! Orası cephe değil, koca bir mezarlık olmuş. Dağlar barut değil kan kokmuş. Hayır orda da savaşmadım, kimse savaşmamış ki orda zaten. Hep duyduk:

Osmanlı'nın ordusu; askeri, subayı, buz olup kalmışlar. Buzdan insan ormanı olmuşlar” (Sunel, 2012, s. 150).

Yine Otar'ın anlatımlarında 1921 yılının yaz aylarında Cemal Paşa'nın iki yaveriyle şehit edilmesi söz konusu edilmektedir: “Ah Cemal Paşa, koca Osmanlı'nın paşası, ecelin burada olacaktı baksana?” diye ağlamaya başladı kalpaklı bir ihtiyar” (Sunel, 2012, s. 257).

5. Salkım Söğütlerin Gölgesinde Romanında Mekân

5.1. Orsep ve Hevot Köyleri:

Orsep Köyü, Ahıska'ya bir saat uzaklıkta, “en tepede olduğundan çoğu zaman bulutların içinde kaybolurdu” (Sunel, 2012, s. 119). Köy, geniş çayırların olduğu bir yerdir. “Köy, sırtını zirveye kadar koyu yeşil renkli ladin, köknar ve çam ağaçlarıyla kaplı bir zümrüt dağa yaslamıştı” (Sunel, 2012, s. 12). Altmış beş – yetmiş hanelik köyde çoğunlukla Türkler yaşamaktadır. Köyün arazisi son derece verimlidir. Sürgünden sonra ise köy tamamen boşalmış ve harabe hâlini almıştır. Hevot ise Ahmet Ağa'nın en yakın arkadaşı olan Şota'nın köyüdür. Bu köy de Orsep gibi yeşillikler içerisindedir.

5.2. Ahıska:

Romanın önemli mekânlarından biri de Ahıska'dır. “Türk, Ermeni, Gürcü, Kürt, Azeri, Hemşinli, Acaralı, Terekeme, Urum ve Yahudiler”in Anadolu Türkçesiyle anlaştıkları bu şehir, romanda şu şekilde anlatılır. “Posof Çayı'nın, Kür Çayı'na karışmadan hemen önce ikiye böldüğü, toparlak çorak tepelerle çevrili Ahıska şehrinin bir yakası diğer yakasına benzemezdi” (Sunel, 2012, s. 18). Şehrin bir yakasında karşılıklı iki tepe vardır.

Sağdaki sapsarı çıplak tepenin üzerinde Müslüman, Hıristiyan ve Yahudi ölüleri kendi mezarlıklarında yan yana uyur [...] Soldaki kayalık tepede ise yıkık surlarıyla tarihe tanıklık eden bilge Ahıska kalesi sanki şehri gözetlerdi. Kalenin içine hapsolmuş, kiremit rengi kubbesiyle minaresiz ve kimsesiz kalmış Ahmediye Camii ve medresesi, taş pencerelerden içeriye süzülen kırlangıçların loş mekânı olmuştu. Nesiller yetiştirmiş medrese, artık bir harabeydi. Caminin minaresi sökülüp yerine minik bir çan kulesi dikilmişti (Sunel, 2012, s. 18).

“Geniş bir taş köprüyle iki tarafı birbirine bağlanan şehrin diğer yakasında ise farklı bir hayat vardı. Köprü'nün hemen dibinden fişkıran sıcak su kaynağının Posof Çayı'nın yemyeşil köpüklü sularına karıştığı yerde” (Sunel, 2012, s. 19) çocuklar oyunlar oynarlar.

Kimi bir, kimi iki katlı, sarı kesme taşlardan yapılan evler, düzgün Arnavut kaldırımı sokakların iki yanında inci gibi dizilmişti. [...] Pazar yerinden yukarı mahallelere çıkan geniş yokuşlar, ana caddeye paralel sokakları keserdi. Şehrin sırtını yasladığı küçük tepede, evlerin bittiği yerde, bütün şehirden görünen, gümüş renkli sivri kubbesi ve çatıdan çıkma irili ufaklı dört çan kuleciğiyle, kertenkelelere yuva olan Surb Nişan kilisesi, Ahmediye Camii'nin yalnız ve hüzünlü kaderini paylaşırdı (Sunel, 2012, s. 19).

Romanda mekân anlatımı yapılırken eski ile yeni kıyaslaması yapılmaktadır. Eskiden Ahıska daha renkli, barışık, cıvıl cıvıl bir şehirken savaştan sonra Pazar yeri bile değişmiş, kadın, çocuk veya yaşlılar kolhozdan artan zamanlarında kendi tarlalarında yetiştirdikleri meyve ve sebzeleri az az satmaktadırlar.

5.3. Svanetya:

Otar'ın, arkadaşlarıyla savaştan firar ettikten sonra gittikleri efsanevi yerdir. Burası insanların çok bilmediği, Uşba dağının eteklerinde yeşil bir vadide taştan kulelerden oluşan, doğayla barışık bir yerdir:

Sadece kuleden evler vardı. Her biri Orsep'in kulesi gibi evlerdi. Kışlar uzun olur, geçmek, bitmek bilmezdi. Arada bir gürültüyle, yeri göğü sarsarak çığ düşer, çığ vadiye kadar gelse bile bize o kulelerde bir şey olmazdı. Köyden muhteşem görünürdü Uşba dağı. Yaz kış hep karlı olurdu. Bulutlar kaplardı çoğu zaman. (...) Şu koca boynuzlu yaban keçilerinin bile zirvesine çıkamadığı tek dağ oymuş. (...) Gidip de dönen olmamış şimdiye kadar Uşba'ya (Sunel, 2012, s. 183).

6. Salkım Söğütlerin Gölgesinde Romanında Nesnel Harita:

Ahıska ve çevresinin tarihi ve coğrafi durumu, hem SSCB hem de sonrasında Gürcistan ve Ermenistan'ın ilgi alanına girmesine ve bunların burası ile ilgili şiddetli tasarruflarda bulunmasına neden olmuştur. Burasının Karadeniz, Türkiye ve Ermenistan sınırında olması ve 1920'deki Türk ordusunun Bakü'ye giderken burayı tercih ederek Anadolu Türklüğüyle buradaki Türklerin bağının ispatlanması aslında her şeyi açıklamaya yeter durumlardır. Yalnızca buradaki Türkler değil aynı zamanda diğer unsurlar da Anadolu Türklüğüyle her zaman yakın ilişkiler içerisinde olmuştur. 1930 yıllarında Stalin'in de desteği ile Gürcü şovenizmi güçlenmeye başladı. Türklerin büyük bölümünün soyadı Gürcüce'ye çevrildi. 1938 yılında Sovyet Anayasası'nın kabulünden sonra Ahıskalılar kayıtlara Azerbaycan milleti, dilleri ise Azerbaycan'ca olarak geçti. 1940 yılında ise resmi dilleri Gürcüce oldu (Aslan, 1995, s. 6).

1940'a dek askerlik yaptırılmayan Ahıskalılar, Almanya ile olan savaşa çağırılarak on binlercesi cepheye gönderilir. Geri kalanlarsa kendilerini sürgüne götürecek demir yolu inşaatında çalıştırılır.

28 Kasım 1944'te SSCB Halk İçişleri Komiseri ve Devlet Güvenliği Genel Komiseri Gürcü asıllı Lavrentiy Beria, "Tamamen Gizli" koduyla 1281/b numaralı mektubunu, Devlet Savunma Komitesi-Yoldaş İ. V. Stalin, SSCB Halk Komiserleri Kurulu-Yoldaş V. M. MOLOTOV ve SSCB Komünist (Bolşevik) Partisi Merkez Komitesi Yoldaş G. M. MALENKOV'a bir mektup gönderir. Bu mektupta önceden alınan emir gereği Türk, Kürt ve Hemşinlilerin Gürcistan'dan tahliyesinin tamamlandığı ifade edilmektedir. Bunun gerekçesi ise yine aynı mektupta sıralanır: Türkiye'nin sınıra yakın kısmındaki nüfusla akrabalık bağları bulunan söz konusu halkın önemli bir çoğunluğu, kaçakçılık yapmakta olup göç eğilimi gösteriyor ve Türkiye istihbarat mercileri için casus angaje etme ve çete grupları oluşturma kaynağı teşkil ediyordu (Uravelli, 2009, s. 8). Beria'nın önceden gönderdiği rapora göre buradan sürülecek Türklerin yerine 7.000 Gürcü hanenin iskân edilmesi teklif edilmiştir.

14 Kasım 1944'te güvenlik nedeniyle Ahıskalılar, yaklaşmakta olan kış şartlarında yük vagonlarına 8-10 aile hâlinde doldurularak Orta Asya'nın muhtelif yerlerine sürülmüşlerdir. Durumu en iyi bilen ve Ahıskalılara karşı yakınlık duyan Azerbaycanlı yöneticiler, sürgünleri Azerbaycan'a yerleştirmek istemiştir. Ancak Stalin'in kararının kesin olması nedeniyle Azerbaycan yönetiminin gayretleri de bir sonuç vermemiştir. Vagonlar birkaç gün Azerbaycan'da bekledikten sonra, tekrar Orta Asya istikametine hareket ettirilmiştir. Bu yolculukta, Ural Dağları'nın soğuk havası birçok insanın hayatının sonu olmuştur. Bir buçuk ay süren yolculuk sonunda Ahıskalı Türkler Orta Asya'ya: Özbekistan, Kırgızistan ve Kazakistan çöllerine yerleştirilmiştir (Bayraktar, 2013, s. 50-51).

Beria'nın yazdığı 2 Aralık 1944 tarihli mektupta ise sürgün sayısının 91.095 kişiden oluştuğu anlaşılmaktadır: 1944'te Orta Asya'ya sürgün edilenlerin yarısından çoğu yaklaşık 70 bini Özbekistan'a yerleştirilmiştir. Özbekistan'da Ahıskalı Türkler, daha çok Fergana vadisi ve Taşkent şehri olmak üzere Namangan, Andican, Sırderya, Buhara ve Semerkant gibi illere yerleştirilmiştir (Bayraktar, 2013, s. 51).

Sürgünlerin son durumu ve yerleşmesi ise Aralık 1944 tarihli başka bir mektupta şu ifadelerle anlatılmaktadır: Gürcistan SSC'den tahliye işlemleri tamamlanmıştır. Erkek: 18.923, kadın: 27.399 ve 16 yaşın altındaki çocuklar: 45.085 kişi olmak üzere toplam 92.307 kişi

tahliyeye tabi tutulmuştur. İskân dağılımı şöyledir: Özbekistan: 53.163 kişi, Kazakistan:28.598 kişi, Kırgızistan: 10.546 kişi. 84.596 kişi kolektif çiftliklerde, 6.316 kişi devlet çiftliklerinde ve 1.395 kişi sanayi işletmelerinde istihdam edilmiştir. 457 kişi yolda hayatını yitirmiştir (Uravelli, 2009, s. 9).

1956 yılında, Stalin'in ölümünden sonra, Ahıskalı Türkler üzerinden kaldırılan sıkıyönetim uygulamasının ardından Özbekistan'daki Ahıskalı Türkler Azerbaycan'a ve Rusya'nın Kafkasya bölgesine anayurt Ahıska'ya yaklaşmak için, göç etmiştir. 1956'da Kuruşçev'in 1956'da Komünist Partisinin 20. Kurultayında yaptığı konuşmadan sonra Sovyet yönetimi, sürgünde bulunan diğer Karaçay, Balkar, Çeçen, İnguş ve Kalmuklara kendi ülkelerine yeniden dönme hakkı tanımıştır. Kırım Türkleri ve Ahıskalı Türkler ise bu uygulamanın dışında tutulmuştur. Ancak 1956'da Ahıskalı ve Kırım Türklerine de bazı haklar verilmiştir. Ahıskalılara, Gürcistan dışında Sovyetlerin her ülkesine göç edebilmelerine izin verilmesine, yaşadıkları ülkenin eğitim diliyle eğitim görmelerine ve bu bölgelerdeki Rus okullarında eğitim görmelerine izin verilmiştir (Bayraktar, 2013, s. 52).

Sonuç

Fırat Sunel²'in *Salkım Söğütlerin Gölgesinde* adlı romanı, Ahıskalıların³ Kasım 1944'teki sürgünlerini anlatmaktadır. Stalin döneminin SSCB içindeki en önemli siyasi hareketlenmelerden birini oluşturan bu sürgün, günümüze dek güncelliğini korumuş tarihî bir olaydır. Roman, yazarının geniş bir sosyolojik araştırmasının sonucu ortaya çıkmıştır:

Gürcistan'da görevli olduğum dört yıl boyunca Ahıska bölgesine sayısız seferler gittim. Gitmediğim bölgesi kalmadı diyebilirim. Köy köy dolaştım, insanlarla konuştum. Cipimin çıkmadığı yerlere de tırmandım. Kitabımdaki yalnızca iki paragraflık bir tasvir bölümünü yazmak için özel olarak Ahıska'ya gidip iki gün kaldığımı hatırlıyorum (Devrişova, 2013: 21).

² Fırat Sunel, Kavala göçmeni mübadil bir ailenin çocuğu olarak 21 Şubat 1966'da Ödemiş'te dünyaya gelen Fırat Sunel, 1971'de ailesiyle birlikte Almanya'ya göç eder. Kendi tabiriyle göçmenlik hayatı burada da bitmez. İlk, orta ve lise öğrenimini İzmir'de tamamladıktan sonra İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nde okur ve yeniden Almanya'ya dönerek Ruhr Üniversitesi'nde master yapar. 1993 yılında Dışişleri Bakanlığına girer ve diplomatik kariyeri süresince Ankara'daki görevleri dışında Bangkok, Bonn, Essen ve Tiflis'te çeşitli mevkilerde görev yapar ve 2009 yılında Düsseldorf Başkonsolosluğu görevine tayin olur. Sunel'in dış işleri memuriyeti serüveni Afrika'da devam etmektedir; 2013 yılında Büyükelçi olarak Eritre'ye atanmış olup, hâlen Türkiye'nin Asmara Büyükelçisi olarak görev yapmaktadır. Eşi de meslektaşı olan Sunel, Deniz ile Ege adında iki çocuk sahibidir. 2011'de yayınlanan *Salkım Söğütlerin Gölgesinde*, Sunel'in ilk romanıdır. Yazarın ikinci romanı olan *İzmirli* ise yayın aşamasındadır. (Bu bilgiler, yazarla kurulan doğrudan iletişim sayesinde sağlanmıştır.)

³ Yukarı Kür boylarını kapsayan ve tarihi coğrafya araştırmalarında Çıldır, Vilayeti-Gürcistan, Mesketi, Ahıska Paşalığı diye bilinen, şimdiki Gürcistan Cumhuriyeti'nin Türkiye sınırında bulunan beş bölgesinden Ahıska, Adgen, Aspinza, Ahılkelek ve Bogdanovka rayonlarında oturan Türk nüfusunun 14 Kasım 1944'te Orta Asya'ya sürülmesi ile ortaya çıkan sorunlar Ahıska Türklerinin vatanına dönme sorununu oluşturur bk. Bayraktar, 1999, s. 9.

Savaş ve göçler gibi olağanüstü olaylar, toplumlardaki genel yapıyı yerinden oynatan, değiştiren ve etkisi nesiller boyunca devam eden hadiselerdir. Dışarıdan bakılınca sayısal değerlerle ifade edilen bu büyük değişim hadiselerinin birey ve toplum açısından bakıldığında daha derin sonuçlarının olduğu görülür. *Salkım Söğütlerin Gölgesinde* adlı roman da türünün bir bakışıyla Ahıskalıların sürgününe odaklanmıştır. Bu eser, bir tarihi olaya birey ve toplum açısından bakmaktadır:

II. Dünya Savaşı'na kadar Sovyet yönetimi tarafından askere alınmayan Ahıskalılar bu savaşla birlikte askere alındı ve cephelere gönderildi. Almanya'yla savaşmak üzere cephelere giden Ahıskalı sayısı 40 bindi. Yurtlarında kalan birçoğu çocuk ve kadın nüfus ise Ahıska-Borcom demiryolu hattında çalışmaya zorlandı. Demiryolu inşaatında çalışan Ahıska Türkleri babalarının, eşlerinin, akrabalarının cephelerden bu hat üzerinden döneceğini düşünerek teselli buluyorlardı. Ne var ki öyle olmadı. 15 Kasım gecesi kendi elleriyle yaptıkları demiryolu üzerinden Orta Asya'nın değişik ülke ve şehirlerine sürgün edildiler (Yıldız, 2013, s. 42).

Bu sürgün zamanı ile ilgili olarak 30-40 gün gibi çelişkili ifadeler yer alsa da yük vagonlarında son derece zor koşullarda yolculuk yapıldığı ortak kanıdır:

Ölmek vahim değildi! Ahıska Türkleri ölümden daha vahim olanı görmüşlerdi. O sürgünün şahidi olan bir Ahıskalı'nın söylediklerini hiçbir yazar hayal edemez sanıyorum: 'Beş hanenin eşyalarıyla beraber otuzu aşkın kişi bir vagona gidiyordu. Kapıyı günde bir defa açıyorlardı. Adeta tekerlekler üzerinde birer mezardı vagonlar. İdrar kesesi patlayarak ölen kadınlar vardı. Çünkü tuvalet yoktu. Vagonun döşemesini delmek zorundaydılar. Bu ise firar etmek olarak cezalandırılacak bir suçtu! Annem yemiyordu, su içmiyordu ki herkesin gözü önünde rezil olmasın. Kadınlar daire oluşturuyorlardı, bu etten duvar arkasında su döküyorlardı; erkekler de öyle... (Zeyrek, 1994, s. 66).

Roman, sözü yazar anlatıcının yanında zaman zaman kahramanlara da vererek yaşam öyküleri üzerinden "sürgün"e giden süreçte tarihî geçmişi de irdelemektedir. Bu anlamda Vitali öğretmen, Bolşevik devrimini; Otar ise Birinci Dünya Savaşı'nı ve ondan sonraki süreci anlatmaktadır. Bu tarafla roman, 1944'teki büyük sürgün olayını, geniş bir tarihi arka planın önüne koymaktadır. Romanda yer alan kurgusal karakterlerin dışında mekânlar, tarihî olaylar ve buna bağlı olarak söz konusu edilen Stalin, Beria, Enver Paşa gibi tarihi karakterler, gerçek unsurlardır. Kurgusal karakterler ise dikkat çeken bu tarihî olayları yaşayan gerçek insanların proto-tipi konumundadır.

İnsanlığın gördüğü en korkunç zulümlerden biri olan 1944'teki Stalin'in Ahıska Türklerini SSCB'nin muhtelif yerlere sürgün etmesi olayından bu güne gelinceye dek aradan 70 yıl geçmesine rağmen bu toplumun bir araya gelememesi, bölge sosyolojisi için de önemli bir sorundur. Bu sorunun çözümü de, çözümsüzlüğü de sorunlara gebe gibi görünmekteyse de her şeyden önce çözümü, insan hakları açısından gereklilik arz eder. Edebî eserler, tarihî olaylara insan ve toplum noktasından ışık tutarlar. Bu yönüyle de tarihî belgeleri tamamlayıcı özellikleri vardır. Fırat Sunel'in, *Salkım Söğütlerin Gölgesinde* adlı romanı, bu insanlık açısından en büyük payı üstlenmiş olan Ahıskalıların yanında bölgede huzur içerisinde yaşayan diğer toplulukların da durumdan memnun olmadıklarını göstermektedir. Bölgeden sürülen Türklerin yerine gelenlerin rahat olmadıkları, her an yurdun asıl sahipleri tarafından yerlerinden edilecekleri korkusunu yaşadıkları, toplum biliminin söz konusu edeceği başka bir konudur.

Kaynaklar

- Aslan, K. (1995). *Ahıska Türkleri*. Ankara: Ahıska Türkleri Kültür ve Dayanışma Derneği.
- Bayraktar, R. (1999). *Ahıska 21. Yüzyılda İnsanlık Dramı*. İstanbul: İhlas Matbaacılık.
- Bayraktar, R. (2013). *Eski Sovyetler'de Türk Kimliği*. Ankara: Berikan Yayınevi.
- Devrişova, N. (2013). Fırat Sunel İle Mülâkat, *Bizim Ahıska*, Yıl: 9, Sayı: 29, [Kış], Sayfa: 21-24.
- Goldmann, L. (2005). *Roman Sosyolojisi*. (çev. Aybek Erkay), Ankara: Birleşik Kitapevi.
- Merrill, F. E. (2004). Sosyolog Olarak Balzac, (çev. Köksal Alver-Mustafa Fişne), *Edebiyat Sosyolojisi İncelemeleri*, (ed. Köksal Alver), Ankara: Hece Yayınları.
- Plisnier, C. (2003). *Roman Üzerine Düşünceler*. (çev. Hilmi Uçan), Ankara: Hece Yayınları.
- Sunel, F. (2012). *Salkımsöğütlerin Gölgesinde*. (3. Baskı), İstanbul: Profil Yayınları.
- Uravelli, O. (2009). Sovyet Resmî Belgelerinde Ahıska Sürgünü, *Bizim Ahıska*, Yıl: 6, Sayı: 16, [Sonbahar], Sayfa: 8-12.
- Uravelli, O. (2011). Bir Ahıska Romanı: Salkım Söğütlerin Gölgesinde, *Bizim Ahıska*, Yıl: 7, Sayı: 21, [Kış], 24-27.
- Yıldız, C. (2013). Esaret ve Sürgün Çocukları: Ahıska Türkleri, *Parlamento*, S. 8, [Kasım], 41-43.
- Zeyrek, Y. (1994). *Diünden Bugüne Ahıska Türklüğü*. Frankfurt: Türk Federasyonu Yayınları.